

насильства та механізм взаємодії з кривдником. Збройний конфлікт оголив проблему сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, зокрема щодо правильної кваліфікації таких дій, притягнення винних до відповідальності, надання допомоги постраждалим. Відсутній механізм виплати компенсацій постраждалим. Це лише вершина тих проблем, які сьогодні вирішує наша країна, однак поряд з цим, не викликає заперечень, що вектор руху до європейських цінностей, гендерної рівності та недопустимості гендерно зумовленого насильства – це шлях до європейських цінностей, розвитку, миру та добробуту у майбутньому.

1. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. Закон України від 20.06.2022 р. № 2319-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#Text/>

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротської конвенції): Закон України від 18.02.2021 р. № 1256-IX. Офіційний вісник України. 2021. № 23. С. 120.

3. Руфанова В. Кібернасильство як форма гендерно зумовленого насильства. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. № 5 С. 128-131. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=https%3A%2F%2Fjournal-vjhr.sk%2Fwp-content%2Fuploads%2F2022%2F01%2FVJHR_5_2021-Last.pdf&cldn=2312107&chunk=true.

4. Violence against women: an EU-wide survey. Main results. European Union Agency for Fundamental Rights, 2014. URL: <https://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-againstwomen-eu-wide-survey-main-results-report>.

УДК 343.541.2

DOI: 10.31733/17-03-2023-622-624

Ольга ШАРМАР

доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗГВАЛТУВАННЯ ЯК ФОРМА ГЕНДЕРНО-ОБУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

В українському законодавстві відсутнє поняття гендерно-обумовлене насильство, яке в доктрині розглядається в розумінні насильства в сім'ї, насильства над дітьми. До певного часу національне законодавство не регулювало проблеми гендерно-обумовленого насильства саме в контексті збройного конфлікту. Активізація процесів подолання гендерно-обумовленого насильства та недискримінації почали привертати значну увагу після підписання Україною Угоди про асоціацію між Україною та ЄС через необхідність гармонізації національного законодавства із законодавством ЄС. Ще одним фактором став початок тісного співробітництва зі структурами ООН в рамках розв'язання гуманітарних питань, пов'язаних із військовим конфліктом, який виник в Україні з початком агресії РФ у 2014 р.

Поняття «гендерно-обумовлене насильство», «домашнє насильство», «сексуальне насильство» досить часто розглядаються як синоніми. Під гендерно-обумовленим насильством (далі – ГОН) охоплюється порушення низки прав людини та може мати різні прояви до, під час та після завершення конфлікту, пов'язаного зі збройним конфліктом та домашнім насильством.

Кримінальний кодекс України у розділі IV «Кримінальні правопорушення проти статеві свободи та статевої недоторканості особи» передбачає кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, до яких відносяться згвалтування, сексуальне насильство, примушування до вступу в статевий зв'язок, вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку, розбещення неповнолітніх та домагання дитини для сексуальних цілей.

Враховуючи норми чинного кримінального законодавства до сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом можна віднести: згвалтування, примусову проституцію, примусова вагітність, примусовий аборт, примусову стерилізацію,

примусовий шлюб, каліцтво статевих органів, тощо.

Науковою розробкою цієї проблематики займалися такі вчені: І.В. Басиста, А.А. Вознюк, О.О. Дудоров, І. В. Дроздова, Д.Г. Заброда, А.В. Запорожцев, К.В. Катеринчук, А. Кореневич, С.С. Косенко, А.В. Лабунь, О.М. Мусієнко, О. Харитонова, А.В. Савченко, М.І. Хавронюк. Однак, попри широке коло наукових досліджень у сфері захисту від сексуального насильства як однієї із форм домашнього насильства визначення домашнього насильства та сексуального насильства як гендерно-обумовленого насильства залишаються недостатньо формалізованими.

Зупинимось на аналізі проблемних питань однієї з форм сексуального насильства зґвалтуванні. Починаючи з 2019 р. редакція норми ст. 152 КК, яка містила поняття зґвалтування була змінена і приведена у відповідність до міжнародних стандартів після того, як Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок висловив зауваження щодо недоліків відповідної статті КК і рекомендував розширити визначення зґвалтування [1, с. 33]

У зв'язку з цим у 2019 р. набрали чинності зміни, відповідно до яких зґвалтуванням вважається «вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи», а згода вважається «добровільною, якщо вона є результатом вільного волевиявлення особи, з урахуванням супутніх обставин». Це поняття ґрунтується на відсутності наданої згоди з урахуванням обставин, які формують ситуацію примусу і відповідає визначенню, яке міститься в міжнародному кримінальному праві, зокрема у елементах злочинів МКС.

Однак зґвалтування не позбавлене недоліків, а саме в ч. 1 ст. 152 КК є незрозумілим формулювання до тіла якої особи – потерпілої чи суб'єкта злочину зґвалтування здійснюється проникнення для того, щоб вчинене могло кваліфікуватись як зґвалтування. Правильно було б конкретизувати проникнення як дію, яка вчиняється гвалтівником для проникнення в тіло потерпілої особи. Тому вважаємо за необхідне ч. 1 ст. 152 КК викласти в наступній редакції: «зґвалтування вважається «вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло потерпілої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи (зґвалтування)».

Ще однією проблемою, яка дискутується в національному законодавстві є заборона застосування процедури медіації/примирення у справах, пов'язаних з домашнім насильством в тому числі і сексуальним. Так, відповідно до п.11 розпорядження КМУ від 21 квітня 2021 р. № 361-р «Про затвердження плану невідкладних заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства» передбачається удосконалення законодавства щодо застосування процедури примирення у справах, пов'язаних із домашнім насильством, та забезпечення права особи, яка постраждала від домашнього насильства, на пред'явлення позову про розірвання шлюбу: підготовка пропозицій щодо внесення змін до законодавства, в тому числі до Сімейного кодексу України та до проекту Закону України «Про медіацію», зареєстрованого у Верховній Раді України (реєстраційний номер 3504 від 19 травня 2020 р.), стосовно заборони застосування процедури медіації/примирення у справах, пов'язаних з домашнім насильством. Мінсоцполітики, Мін'юст, МВС, міжнародні та громадські організації (за згодою) [2]. Водночас в ст. 32 Конституції України передбачено, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. У зв'язку з цим заборона примирення у справах, пов'язаних з домашнім насильством обмежує особисті конституційні права.

1. Війна без правил: гендерно-обумовлене насильство, пов'язане зі збройним конфліктом на сході України / А. Альохін, С. Кириченко, А. Кориневич та ін. ; за заг. ред. В. Щербаченка, Г. Янової. ГО «Східноукраїнський центр громадських ініціатив». – К., 2017. 216 с.

2. Про затвердження плану невідкладних заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства: розпорядження КМУ від 21.04.2021 р. № 361-р URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 30.01.2023 р.).